

abonneer nu

Binnenlands
Bestuur

bestuur en organisatie/nieuws

Een routekaart voor na 18 maart

Met helderheid over ieders rol kan het formatieproces na de gemeenteraadsverkiezingen soepeler verlopen.

Redactie 15 februari 2026

- Shutterstock

Over het formatieproces na de gemeenteraadsverkiezingen staat bar weinig op schrift. De ervaren verkenner en (in)formateur Petra Habets biedt in dit essay een handreiking aan partijen om straks goed voorbereid de coalitievorming in te gaan.

[abonneer nu](#)**Binnenlands
Bestuur**

Campagnestand

Na het opstellen van de kandidatenlijst en het verkiezingsprogramma staan alle politieke partijen nu vol in de campagnestand voor de raadsverkiezingen. In de luwte wordt ambtelijk de laatste hand gelegd aan overdrachtsdocumenten en spoorboekjes voor na de verkiezingen. Sommige van deze spoorboekjes zijn minder politiek neutraal dan ze ogen. Partijen is bijvoorbeeld gevraagd of er een duidingsdebat moet komen en of al een door alle partijen gedragen verkenner/informateur moet worden aangezocht. Ook de vraag of er wellicht gedacht kan worden aan een raadsprogramma, wordt vaak al lang voor de verkiezingen aan de partijen gesteld.

Voortouw

Over alles wat nu in de week gelegd wordt voor het traject na 18 maart moeten partijen goed nadenken. Natuurlijk bepaalt de verkiezingsuitslag de definitieve route, maar als u bijvoorbeeld verwacht dat uw partij niet vanzelfsprekend het voortouw kan nemen in de onderhandelingen, bent u gebaat bij processtappen die ruimte bieden aan een zo breed mogelijke inbreng van alle fracties. Juist wanneer u een verkiezingsuitslag verwacht waarbij uw partij na de verkiezingen waarschijnlijk de zin gaat uitspreken 'ons past bescheidenheid', dan is het verstandig dat in de aanloop naar de verkiezingen vooral niet te doen.

[abonneer nu](#)**Binnenlands
Bestuur**

Ruimte

Maar ook als u verwacht een grote kans te maken de grootste fractie te worden, is het - zelfs als het in uw gemeente gebruikelijk is dat de grootste partij mag starten - goed om na te denken welke ruimte u uw toekomstige collegafracties in het proces gunt, zodat u niet het verwijt krijgt in achterkamertjes de machtskaart te spelen. U zit immers niet te wachten op gedoe, dat bijvoorbeeld de door u aangedragen verkenner straks niet acceptabel is voor andere partijen. Ook wilt u voorkomen dat u in het proces de niet-collegedragende partijen de handreiking biedt nog inbreng te leveren om het coalitieakkoord aan te vullen en men dat mokkend weigert. Dat zet de verhoudingen in de raad meteen op scherp.

Gerelateerde artikelen

Val kabinet hindert collegevorming na raadsverkiezingen

Collegevorming vergt al gauw vier maanden

Koppel raadsprogramma's los van collegevorming

Het belangrijkste overheids- nieuws van de dag

Schrijf je in voor de Binnenlands Bestuur nieuwsbrief

[aanmelden →](#)

Ook kunt u de verkenner op voorhand vragen meegeven die deze aan alle partijen stelt

Verkenner

Als u verwacht niet de leiding te kunnen nemen in de formatie kunt u nu bijvoorbeeld een zwengel geven om te proberen uw collega-fracties te committeren aan een verkenner die raadsbreed gedragen wordt of een rol vastleggen voor de niet-formerende partijen in de formatie. U kunt als raad de aan te stellen verkenner vragen alle haalbare opties in beeld te brengen en daarover verantwoording af te leggen aan alle partijen in de raad. Ook kunt u de ver-

abonneer nu**Binnenlands
Bestuur**

kenner op voorhand vragen meegeven die deze aan alle partijen stelt. Tenslotte kunt u als raad nadenken over een strategische raadsagenda of raadsprogramma onafhankelijk van de coalitieonderhandelingen.

Bij dit alles moet u zich ervan bewust zijn dat alle afspraken op de dag na de verkiezingen wellicht opnieuw gemaakt en bevochten moeten worden.

Duidingsdebat

De eerste stap in de spoorboekjes voor direct na 18 maart is de keuze wel of geen duidingsdebat. Over de zin en onzin van duidingsdebatten is al veel geschreven: is het de verantwoording in de openbaarheid van datgene dat op verkiezingsnacht al bepaald is of kan het meer zijn en de onderhandelingen in een bepaalde richting sturen?

Kaarten op tafel

Wanneer dit laatste reëel is, dan is het belangrijk vooraf te bepalen in hoeverre u in dit debat – of later bij de kennismaking met een verkenner - uw kaarten op tafel legt. Gaat u partijen uitsluiten of juist vasthouden? En wat als u de ander vasthoudt, maar de inschatting is dat de ander u minder stevig vasthoudt? Ziet u het ‘niet gebeuren’ om met bepaalde partijen samen te werken of sluit u ze expliciet uit?

Wilt u dat uw huidige wethouder het karwei af kan maken of bent u bereid daarin concessies te doen ten behoeve van coalitiedeelname?

Wethouderskandidaten

Omdat de menselijke klik in bestuurlijke samenwerking belangrijk is, zijn wethouderskandidaten misschien wel net zo belangrijk als uw inhoudelijke standpunten. Heeft u uw wethouderskandidaten al openbaar gecommuniceerd en in hoeverre bent u daar als partij nog flexibel in, afhankelijk van de constellatie die in een onderhandeling boven kan drijven? Wilt u dat uw huidige wethouder het karwei af kan maken of bent u bereid daarin concessies te doen ten behoeve van coalitiedeelname? En hoe stellig wilt u zelf zijn over kandidaten van andere par-

[abonneer nu](#)**Binnenlands
Bestuur**

... van coalitiedeelname. En hoe streng wilt u zijn over afspraken van andere partijen, ook als dat betekent dat uw partij daardoor buiten de boot kan vallen? Elke blokkade die u opwerpt verkleint immers uw kans op coalitiedeelname.

Ondergrens

Hebt u überhaupt scherp wat uw ondergrens is voor coalitiedeelname en welke meloenen u bereid bent door te slikken mits u daar mooie zaken voor terugkrijgt? En weet u op welke aspecten van het verkiezingsprogramma uw achterban u gaat afrekenen als u deze niet in coalitieafspraken weet om te zetten? Hoe hebt u uw mandaat ten opzichte van de achterban geregeld? Formeel en ook in de praktijk opereren volksvertegenwoordigers zonder last, maar wellicht is het binnen uw partij toch goed gebruik om ruggenspraak te houden en/of het onderhandelingsresultaat te bespreken in een algemene ledenvergadering.

Ook ten aanzien van een raadsbreed akkoord is het goed om vooraf een inschatting te maken waar uw partij staat. Kan uw achterban leven met een raadsbreed akkoord, ook als u daar nu niet direct iets voor terugkrijgt in de vorm van een wethouderszetel of een zichtbaar onderhandelingsresultaat?

Politiek neutraal

Bij een raadsakkoord is een concreet resultaat voor uw partij minder zichtbaar, maar als u verwacht dat de kans groot is dat u in de oppositie belandt of uw gemeente erg gepolitiseerd is, dan kan een raadsakkoord helpen om bepaalde zaken politiek neutraal te agenderen en bijvoorbeeld participatietrajecten of toetsingsmomenten te regelen in het belang van uw achterban. Hebt u voldoende scherp wat de komende raadsperiode in ieder geval moet opleveren voor uw partij: gaat u zaken fiksen of is uw partij in een positie dat u door collegedeelname juist de rol van waakhond gaat spelen, zodat “erger” voorkomen kan worden?

Keuzes

De bovenstaande vragen bakenen uw ruimte voor de onderhandelingen af, net zoals uw verkiezingsprogramma dat al heeft gedaan. U hebt nog belangrijke keuzes te maken, om de in-

[abonneer nu](#)**Binnenlands
Bestuur**

houd juist te positioneren in het licht van de onderhandelingen. Bent u in de campagne al mild naar bepaalde partijen of over bepaalde kwesties om de bereidheid tot samenwerken al in campagnetijd te communiceren of bent u juist nu uitgesproken om vooral zo groot mogelijk te worden en straks uw uitgangspositie voor de onderhandelingen scherp te stellen, zodat iedereen kan zien wat u straks gaat uitruilen? Het voordeel van stelligheid vooraf is dat u later beter kunt laten zien wat u heeft ingeleverd om iets anders binnen te halen, het nadeel is zoals - hiervoor al aangegeven - dat u niet eens aan tafel kunt belanden door een dergelijke stelligheid.

U kunt nu ook al nadenken wat u in de uitruil zou kunnen bieden, bijvoorbeeld: wilt u perse geen betaald parkeren of bent u bereid het te overwegen wanneer er een draagvlakmeting heeft plaatsgevonden in de wijk?

Zorg ervoor dat tenminste één onderhandelaar geen direct belang heeft bij de coalitievorming

Onderhandelingsteam

Ten slotte is het belangrijk na te denken over het onderhandelingsteam en de ruimte die dit team krijgt, ook om een eventuele draai te maken. Enkele tips: zorg ervoor dat tenminste één onderhandelaar geen direct belang heeft bij de coalitievorming, zodat de verleiding weerstaan wordt de kroonjuwelen weg te geven om maar een wethouder te mogen leveren. Daarnaast is vooral de relatie met de fractie belangrijk: niets is bestuurlijk zo kwetsbaar als een wethouder die geen adequate steun van de fractie krijgt.

Portefeuille

Als uw partij toe gaat treden tot het college, is het belangrijk om scherp te hebben wat u daar verwacht te realiseren en hoeveel ruimte uw fractie daardoor kan nemen in de raad. Een voorbeeld: eerder gaf ik aan dat coalitiedeelname in de praktijk soms vooral betekent op te treden als waakhond om de plannen van de collega's bij te schaven. Afhankelijk van wat het resultaat van coalitiedeelname moet worden, kan het interessant zijn om een bepaalde portefeuille wel

[abonneer nu](#)**Binnenlands
Bestuur**

of niet te claimen. Als uw partij het thema klimaat een warm hart toedraagt en u loopt daarin voorop in een conservatievere politieke context, dan kan het lonen om deze portefeuille niet te willen claimen, omdat zowel uw coalitiegenoten als anderen in de raad uw ambities willen smoren, waardoor uw fractie puur in de “mandekkersrol” geduwd wordt. Wanneer u echter in deze situatie in een akkoord scherpe afspraken kunt maken waaraan u anderen kunt houden, maar de portefeuille niet claimt, dan hebt u in de raad de handen vrij en nog de ruimte om iets toe te voegen aan het op dit terrein beperkte akkoord.

Draai

Het helpt om vooraf een inschatting te kunnen maken van dit soort overwegingen, inclusief het krachtenveld van de persoonlijkheden van uw mee- en tegenspelers. Dit is praktisch bij de ogenschijnlijk puur technische keuzes die soms al voor de verkiezingen gemaakt of in ieder geval voorbereid worden: een raadsbreed programma biedt in principe meer ruimte voor de raad, maar over sommige zaken wilt u misschien toch coalitieafspraken maken, omdat u een vrije meerderheid niet mee zult krijgen. Een duidingsdebat kan een praatje voor de bühne zijn, maar kan ook het podium bieden om na de verkiezingen een draai te kunnen maken in het belang van de bestuurbaarheid van de gemeente. Dat geldt ook voor af te spreken tussenmomenten in de formatie.

Routekaart

Maar de belangrijkste relativering is: natuurlijk is verstandig om goed na te denken over deze eerste stappen in uw onderhandelingsstrategie, maar weet dat alles wat qua proces voor de verkiezingen afgesproken is, na de verkiezingen met een concrete uitslag in de hand ter discussie kan komen te staan. Persoonlijk was ik in verschillende gemeenten verkenners, informateur, formateur en voorzitter van het duidingsdebat en al die keren wist ik enkele weken voordien niet, dat ik dit in de betreffende gemeente ging doen, terwijl ik deze rollen in sommige gemeenten nooit heb opgepakt, maar wel met potlood in mijn agenda had staan. Dus de belangrijkste afspraak die u moet maken is dat u vlak na de verkiezingen met de uitslag in de hand met de hoofdrolspelers om tafel moet om samen te bepalen of het vooraf afgesproken proces met deze concrete verkiezingsuitslag nog steeds de routekaart wordt voor de formatie.

Ik wens u veel succes de komende tijd en mooi campagneweer!

Petra Habets is adviseur in het lokaal bestuur en gepromoveerd op wat wethouders nodig hebben in hun politiek-bestuurlijke samenwerking. Ze was op meerdere plekken verkenners, voorzitter van het duidingsdebat na de verkiezingen of (in)formateur.